

ÚJÉV A MOLDVAI GYOSZÉNYBAN

A trianoni békeszerződés után a moldvai csángómagyarok első ízben kerültek egyazon országba egy magyar nemzetrésszel, az erdélyi magyarsággal, miáltal – legalábbis az erdélyi magyar néprajztudomány számára – a moldvai gyűjtés többé már nem egy határokon túli, külföldi, hanem egy látszólag sokkal egyszerűbb belföldi feladattá vált. Ezt a „közös hazát” azonban az erdélyi magyar néprajztudománynak a két világháború közötti Romániában két ok miatt sem sikerült kamatoztatnia. Egyrészt az erdélyi magyarságnak semmiféle olyan, hivatásos szakembereket foglalkoztató néprajzi, néptudományi intézete nem volt, amely a moldvai csángómagyarság kutatását tervébe iktathatta és rendszeresen folytathatta volna. Másrészt azoknak az önkéntes gyűjtőknek, akik ezt az áldozatos munkát minden intézményes keret, irányítás és védelem nélkül, élethivatásuk mellett túlórában, saját költségükön vállalták, egyre több nehézséggel, akadállyal, sőt kockázattal kellett megküzdeniük. Ekkoriban ugyanis már csúcspontjára jutott a Iași és Bukarest központú moldvai római katolikus egyházzal szövetkezett román nacionalista államhatalom részéről a csángómagyarok beolvasztásának hol nyíltan erőszakos, hol alattomosan fondorlatos aknamunkája, és minden magyar néprajzi gyűjtő, aki Moldvában megfordult, nem kívánatosan zavarta a később homogenizálásnak nevezett elrománosítási politikát. Néprajzos elődeink, akik a két világháború között Moldvában gyűjtöttek, haláluk után már nem tudják elmondani kalandjaikat, de emlékeztetőül elég két jeles példára hivatkoznom. Domokos Pál Péter, miként ismeretes, egyebek közt korondi fazekasnak álcázva járta a moldvai falvakat, a magyar állampolgárságú Veress Sándor pedig, aki 1930-ban Bukarestből központi engedélyekkel indult gyűjtőútjára, 57 év múltán így emlékezett vissza a klézsei csendőrőrsparancsnokra: „Bukarest a bakaörmesternek ugyanis túl messze esett Klézsetől, és a román belügyminisztérium menlevele meg kis- és nagypecsétetes igazolványai, amelyek egész Moldva területére szabad mozgásomat biztosították (volna), édeskevés hatással voltak a »domnu șefre«. Ugyannyira, hogy állandóan tartanom kellett letartóztatásomtól. [...] De még így is arra kényszerültem, hogy kétszer is bemenjek Bákóba a megyei csendőrőrsparancsnokságra újabb »hiteles« papírokért. Ilyen vonatkozásban a lokális hivatalos szervek magyarokkal szembeni ellenséges magatartása folytán egyre romlott a helyzet, és ez volt az oka, hogy a következő

évben már le kellett mondanom arról a tervemről, hogy gyűjtőutamat megismételjem, ami pedig rendkívül fontos lett volna az anyag kiegészítése érdekében. Tapasztalatai alapján a később utánam ott járt Balla Péter is helyeselte utólag eme elhatározásomat.”¹

A nagy fordulat a második világháború befejezése után következett, amidőn az úgynevezett népi demokratikus rendszer egy emberarcú, igazságos szocializmus-kommunizmus reményét ígérte, ez az ígélet pedig mind a romániai magyar folklórgyűjtés állami megszervezésében, mind pedig a csángómagyarok nemzetiségi sorsának javulásában kezdett valóssággá válni. Így 1949 márciusában megalakult a bukaresti központi Folklór Intézet Kolozsvári Osztálya (ma már mint önálló Folklór Archívum a Román Akadémia keretében) az erdélyi román és szász, valamint a romániai magyar folklór gyűjtésének és tanulmányozásának feladatával. Ugyanakkor a csángók körében a magyar iskolák tucatjai, valamint a faluról falura megalakuló Magyar Népi Szövetség szervezeti jelezték egy új korszak hajnalát és helyi magyar értelmiséget teremtettek. A hajnalt azonban nem a napfelkelte, hanem a sötét este és a még sötétebb éjszaka követte: a Magyar Népi Szövetséget országosan betiltották, a magyar iskolákat bezárták – de általánosságban szólva a Nicolae Ceaușescu nevével összeforrt, hírhedt homogenizálás nemcsak a csángóknak, hanem az egész romániai magyarságnak a mielőbbi erőszakos beolvasztását, megsemmisítését tűzte ki célul. Ilyen körülmények között a moldvai magyar folklórgyűjtés az 1960-as évektől hivatalos intézeti tervmunka helyett ismét a tiltott és ezért titokban folyó, kockázatos egyéni vállalkozások peremére szorult.

Utólag nehéz tárgyilagosan megítélni, hogy a kolozsvári Intézetnek miként sikerült kihasználnia azt a kedvező időszakot, amelynek végét nem sejtettük. Tény, hogy az Intézet belső tagjai, külső munkatársakkal, időnként nyelvészekkel és néprajzi-népművészeti kutatókkal együttműködve, 1950 szeptemberétől 1958-ig sorozatos kiszállásaikon 32 faluból részben hallás után, részben magnetofonnal 4145 beletárolt csángómagyar folklóralkotást gyűjtöttek.² Ezeknek túlnyomó többsége ma is kiadatlan, de értékéből mit sem veszített, mert napjainkban, négy-öt évtized múltán, lehetetlen volna összegyűjteni, történeti forrásként pedig támpontokat nyújthat, hogy azóta a csángó folklór mennyit és mit változott; erre nézve alább lesz is egy-két adalékunk.

Itt a helye sajnálatosan megjegyezni, hogy az Intézet mindenkori két-három magyar munkatársa csekély létszáma miatt csak a népköltészet meg a népzene gyűjtésére-kutatására szakosodhatott. (Jellemző, hogy

Szegő Júlia, majd Jagamas János után Almási István immár harmincöt év óta az egyetlen hivatásos romániai magyar népzenekutatónk.) Ezért a folklór olyan nagy tartományainak, mint a néptánc, a népszokások és a néphit, az Intézetben sohasem volt magyar szakembere, így ezek csak alkalmilag, mellékesen vonták magukra a gyűjtők érdeklődését. Ez a helyzet természetesen archívumunk anyagában, műfaji megoszlásában is negatívan tükröződik.

Magam 1952–1958 között, munkatársakkal vagy egymagamban, tizenegyszer jártam Moldvában, hosszabb-rövidebb kiszállások közt egyhavi gyűjtőúton is, valamint három alkalommal dolgoztam egy-egy Kolozsvárra hívott kitűnő mesemondóval. Gyoszenyiban' három ízben: 1957. augusztus 22–29, 1958. február 8–15. és szeptember 24–30. között jártam. Fő célom a pályám során megismert egyik legkiválóbb mesemondó, az akkor 64 éves Baka András repertoárjának lehető teljes összegyűjtése volt.⁴ Közben mind személyes részvétel, mind elbeszélés alapján a népszokások és a néphit köréből is vannak szerény, a moldvai kiszállások abbamaradása miatt részint hiányos gyűjtéseim. Ezek közül szándékszom most az ősztenődöt búcsúztató és az újévet köszöntő gyűjtésemet közzétenni.

Urálás

Az *urálás* a falu legényeinek legjelentősebb ünnepe. Elnevezését illetően az utolsó pillanatban, mielőtt nyelvünkbe végleg kiveszett volna, került elő az a néhány adat, amely szerint e szokásnak a moldvai magyar folklórban valaha *hejgetés* volt a neve. Ezeket az adatokat századunk első évtizedében Wichmann Györgyné közölte Szabófalváról,⁵ az 1950-es, majd az 1960-as évek végén Kallós Zoltán szintén Szabófalváról és Lujzikalagorból,⁶ napjainkban pedig Péterbenceze Anikó idézte egy adatközlő alábbi mondatát Klézséből: *Hejgették el a régi esztendőt s örvendték, hogy elmentek bé egy új esztendőbe.*⁷ Szótári összefoglalására először az *Új Magyar Tájszótár* vállalkozott 1988-ban: *hejget, hejgetés és hejgető* címszó alatt Szabófalván és Lujzikalagoron kívül még Somoskáról a Dunántúlra telepedett csángóktól idéz egy adatot.⁸

Mindez azonban már nyelvtörténeti múlttá kezd válni, mert Pozsony Ferenc újabb lujzikalagori megfigyelése szerint „Az 1970-es évek előtt ebben a faluban a fiatalok is egységesen *hejgetés*nek nevezték a szokást. Azóta újabban román eredetű jövevényszóval *urálás*nak nevezik az újesztendőhöz kapcsolódó köszöntő jellegű szokást.”⁹ Valóban, az *urálás*

a román *urare* („jót kívánás”) magyar képzővel ellátott átvétele.¹⁰ Ez az új elnevezés csak első hírmondója az archaikus hejgetés helyét elfoglaló román szokás térhódításának.

Gyoszenyban az *urálóssak* vagy *dabassak*, *dabossak* 14 éves koruktól nősülésig járnak *urálni*. Ősztendő estéjén 8 óra tájban indulnak útnak, és újesztendő napján délben 11–12 felé fejezik be, amikor misére mennek. Egy-egy uráló csoportban mindig négyen vannak: a *dabass*, *daboss*, aki veri a *dobot*; a *dabtartó*, aki a dobos keze alá tartja a dobot; a *sültüs*, aki *sültül*, azaz furulyázik, és az *uráló* vagy *csengős*, aki *urál*, vagyis elmondja a köszöntőt, és amidőn köszöntés közben le-leereszti a hangot, meg-megrázza a csengőt (1–2 fénykép). A csoport e négy tagja lehetőleg nem változik: éveken át összeszoknak, és újesztendő előtt többszöri próbán készülnek a szereplésre.

Itt megint a szokások fejlődéséről, változásáról kell számot adnunk, ugyanis az új megfigyelések szerint a gyoszenyi csoport már korántsem csak négytagú. „Diószénben török, zsidó és cigány is jár a hejgetőkkel. Amikor a kecskebábu megtáncoltatására kerül a sor, a töröknek öltözött maszkos férfi kardjával együtt megtáncoltatja a kecskét. A kecske »eszméletét veszi« a nagy táncolásban, s ezért a török eret vág a nyakán, »megereszti a vérit«. A kecskebábu ezután tovább folytatja a táncot. A török után a cigány következik, a *keldezar*¹¹ egy nagy fazékban hozza magával a szerszámait, ezeket kipakolja és különböző munkafolyamatokat mutat be. Ezután a zsidó adja elő táncát. Felfúj és kiszáritott disznóhólyagot kötöz föl botjára és ezzel táncol.”¹²

Mindezeket a szereplőket gyűjtésem idején senki sem említette. Talán utólag kerülhettek be – esetleg a farsangi játékokból – az urálásba? Ezt a kérdést csak a helyszínen lehetne tisztázni.

Az urálók az urálást a falu egyik végén kezdik, és minden házba bemennek, ahol a kaput nyitva találják. A zárt kapu azt jelenti, hogy a háziak nem kedvelik a szokást; gyakorlatilag inkább azt, hogy nincs mivel megkínálniuk az egymást érő csoportokat. Ha beteg van a háznál, attól az urálókat még fogadhatják, de a halottas házat maguk az urálók elkerülik.

Amíg egyik háztól a másikig mennek, addig a furulyás egy *marsot* fúj; ez nem állandó, hanem tetszés szerint valamilyen menetelésre alkalmas dallam.

A kapun bemenve az ablak alá állnak, és a csengős bekiált: *urályuk-e meg? A gazda kiszól: urályatok*, esetleg behívja őket: *hájtok bié, jertek bié*.¹³ A behívás általában az idősebb legényeknek jár, vagy ha a köszöntők között a háziak rokona, barátja, a házi leánynak udvarlója van. Be-

hívják azokat is, akikről úgy tartják, hogy szépen köszöntenek, vagyis furulyázásukban, dobolásukban és szövegmondásukban gyönyörködni lehet.

A házigazda belegezése után a csoport akár az ablak alatt, akár a házban rákezd a köszöntésre: a csengős erős hangon, tagoltan szavalja az *urólót* és meg-megrázza a csengőt; a furulyás fújja a sajátosan ehhez az alkalomhoz fűződő dallamot (amelyet magnetofon hiányában sajnálatos módon nem tudtam fölvenni), a dobos pedig ütemesen veri a dobtartó kezében tartott dobot. Ez a négyféle hang együttesen nagy hangerőt képvisel, és addig tart, amíg a csengős kimondja az utolsó szót; ekkor a furulyás és a dobos is elhallgat.

A gazda most is behívhatja a csoportot, s ilyenkor, ha idősebbek, borral is megkínálja őket. Egyébként némi pénzt (gyűjtésem idején 3–4 lejt) s egy félkilónyi búzalisztből, kenyértésztából sült *kalácsot* kapnak. Ezt máskor is szokták sütni, de ezúttal – az alkalomra való tekintettel – *dobosár-kalácsnak* mondják.¹⁴ Nevét a dobostól, pontosabban a dobtartótól nyerte, mert házról házra járva ő gyűjti a tarisznyájába. A háziasszony annyit süt, amennyi köszöntő csoport látogatására számít. A pénzt a furulyás őrzi, ő a *kászier*.¹⁵ Az adományokat 1-én délben, körútjuk befejezése után egyenlő arányban elosztják egymás között.

Távozáskor az adományokat megköszönik: *Isten fizesse*, majd amikor a házból kilépnek vagy az ablak alól továbbindulnak, így búcsúznak: *Adjon Isten egészséget*. A házigazda válaszol: *Adjon Isten nektek is*.

Gyoszenyban a köszöntő kizárólag román nyelvű és számos változatban ismeretes – más szóval tanúi lehetünk egy régi magyar népszokás teljes elrománosodásának.

A néhai hejgetés egy olyan magyar szövegű rituális köszöntővel, illetőleg köszöntőénekekkel járt (mert énekelték), amelynek ma mindössze három változata ismeretes Szabófalváról: az elsőt Wichmann Györgyné közölte 1907-ben,¹⁶ a másik kettőt Kallós Zoltán 1958-ban.¹⁷ Mind a három töredékes, és a magyar folklór legarchaikusabb „nyelvemlékei” közé tartozik. Mai ismereteink szerint mindössze három-négy talányos sora maradt még egy székely találós kérdésben¹⁸ és egy klézsei lakodalmi köszöntőben,¹⁹ de értelmezésükkel több kísérlet ellenére is adósok vagyunk.²⁰ Elemi kötelességünk volna Szabófalván – bizonyára a tizenkettedik óra után – valamennyi aggastyánt végigkérdezni felőle, mert minden kis szövegfoszlány támpontot nyújthatna a teljes szöveg visszaállításához, illetőleg szimbólumainak megfejtéséhez.

Wichmann-né a moldvai magyarokról már 1907-ben azt írta, hogy „Legtöbnyire oláh nyelvű vallásos ének a hejgetésük (kolinda)”,²¹ a szokás elrománosodása tehát minimálisan egy évszázaddal ezelőtt megkezdődött. Ez a folyamat napjainkra odáig jutott, hogy – Kallós fogalmazása szerint – „Moldvában [Lujzi]Kalagor az egyetlen falu, ahol még magyarul folyik a »hégetés«, »urálás«. Sajnos a többi csángó falvakban már csak románul tudják még az öregek is. [...] Lészpeden ketten tudják magyarul, de azok is kalagori származásúak. Kalagorban rengeteg változatát lehetne leírni. Ahányan tudják, annyiféleképpen.”²²

Miközben tehát a feledés végtelen óceánjában a hejgetés szövegének általunk ismert utolsó, ma már szintén alámerülő kis szigete Szabófalva volt, addig a magyar nyelvű urálás utolsó kis szigete Lujzikalagor lett. Kívánatos volna, hogy mielőtt ez az utolsó kis sziget a szemünk láttára szintén alámerülne, ne maradjon csak annyi emlék belőle, mint a három szabófalvi szövegtöredék.

A helyzet ugyanis valamivel, de nem sokkal jobb: Kallós hét változatát közölte,²³ ehhez adódik Seres András–Szabó Csaba nyolcadik változata,²⁴ mindenik ugyanazon szövegtípus szebbnél szebb változata. Témája a búza története a szántás-vetéstől az aratáson, az őrlésen és a sütésen át a kész kenyérig vagy kalácsig, amelyet az ünnepi asztalra téve, „a ház szépen kivilágosodik”. A munkafolyamatok költői leírása a szabófalvi 12, 13, illetőleg 15 sornyi verses töredékéhez képest még prózában is igen terjedelmes: jól eléri a félszáznál több sort. Ha vessorokba próbálnók tördelni, akkor ennek kétszeresét is számíthatnók. Kallós ugyanis mind a hét változatot prózában közölte, de már ő hangsúlyozta, hogy miközben „Az énekes változattal ma már senki sem él, az éneket hangosan tagolva szavalatszerűen mondják, szinte énekelve, ritmizálva”,²⁵ Demény István Pál pedig úgy vélte, „hogy a recitált prózában helyenként hangsúlyos tizenkettes vessorok látszanak lappangani, legalábbis a bevezető részben”.²⁶ Ezek után nem meglepő, hogy a nyolcadik változatot Seres–Szabó verses formában, 61 sorban közölte, 14 sorban hangjegyekkel jelölve a hanglejtést és a ritmust.

A köszöntő a vers és a próza határán mozgó szavalt-skandált-recitált jellege miatt nem ismeri az egyenlő szótagszámú (izometrikus) sorokat, sem az egyenlő sorszámú strófaszervezetet; ama ritkábbnál ritkább sztichikus folklórműfajunk egyike, amelyben a sorok megszakítás nélkül, csak hosszabb-rövidebb refrénnel tagolva követik egymást. Kikristályosodott versforma nélkül minden uráló másként fogalmazza meg, sőt minden valószínűség szerint részben talán rögtönzi a köszöntőt; ezért nincs sem

terjedelemben, sem szövegben két egyforma változat; ezért kellene közülük minél többet összegyűjteni, mert mindenikük önálló és egyedülálló költői műalkotás.

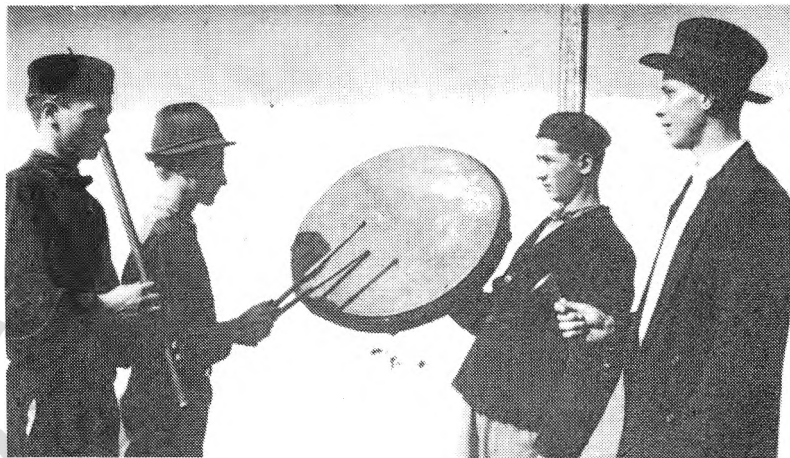
És most már tegyük ki a pontot az *i* betűre: az urálás nemcsak nevében, hanem egészében a moldvai román folklórból van átvéve. *Plugușor* („ekécske”) annak az általánosan ismert újévi agrárrítusnak a neve, amely részletekbe menően forrásául szolgált a moldvai magyar uralásnak. Vasile Adăscăliței írja szokásmonográfiájában, hogy „a plugușor Moldvában nem hiányzik még egyetlen havasi tanyán sem. Annyira meg van gyökerezve, hogy a Szeret völgyében, valamint Moldva Kárpátok menti övezetében még néhány csángó faluban is »magyarul uralnak«, s ugyanez a helyzet a dél-besszarábiai gagaucoknál és az ukránoknál Moldva különböző helységeiben – természetesen szabadon átdolgozva a szöveget azok nyelvére, akik élnek vele.”²⁷ A szerzőnek ez az utóbbi megjegyzése arra figyelmeztet, hogy a mi feladatunk volna a magyar urálásnak a romántól eltérő sajátosságait vizsgálni és megállapítani.

Lehetetlen, hogy a románsággal együtt élő csángók az átvétel tényéről ne tudnának, noha a szakirodalom nem említ ilyen adatokat. Erre nézve csak egy közvetett klézsei bizonyítékot találtam, az egyik adatközlő szerint ugyanis „A Prugusor mondja a szöveget” (Péterbencze 1994. 190.), vagyis ő az uráló, nevét azonban a gyűjtő tévesen „hej legény”-nek (talán hejgető legénynek?) magyarázza.

A szemünk előtt folyik a csángómagyar folklórban egy rituális román népszokás átvétele, átdolgozása, magyarítása. Itt érhető tetten az a tudatos költői alkotómunka, amely egy más nyelvű példa nyomán, egy más nyelvű nyersanyagból a XX. században anakronisztikusan egy archaikus népszokást teremt. Rajtunk múlik, hogy – remélhetőleg megszűnésének még a tizenkettedik órája előtt – e költői átdolgozó és alkotómunka titkait megismerjük.

Visszatérve gyoszényi gyűjtésemre, a Zsugár testvérek: a 19 éves Péter, a 18 éves István és a 15 éves Ferenc elmondták és bemutatták, hogy másfél-két hónappal előbb új *uráló dabjukat* hogyan készítették. Az ünnep közeledtével, újesztendő előtt két-három héttel szokás készíteni. Némelyiket csak egy újesztendőkör használhatják, mert a kávája elreped vagy a bőre elszakad, de akadnak tíz-tizenkét éves dobok is.

Az első feladat a *káva* elkészítése. Erre a célra egy kb. 2,5 m hosszúságú, jó két kisarasz kerületű egyenes szilfát vágnak. Fejszével hosszában lehetőleg pontosan kétfelé hasítják, hogy a *szüve*, vagyis a bele, a puha

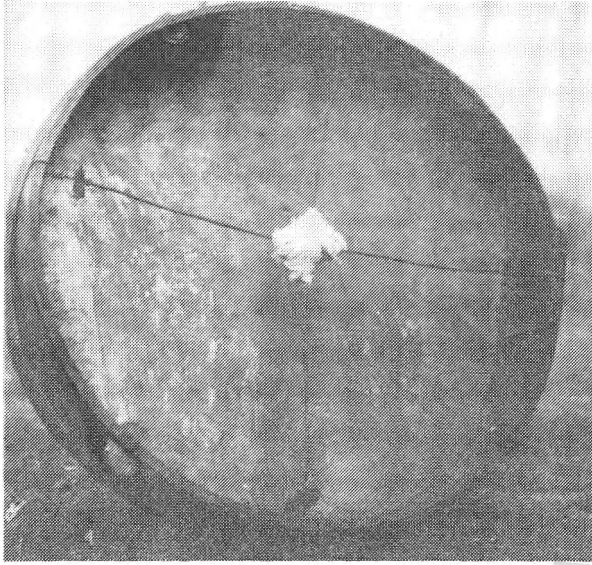

Az uraló csoport: sültüs (furulyás), Zsugár István (18 éves), daboss, dabass, Zsugár Ferenc (16), dabtartó, Benedek Ferenc (19), uráló vagy csengős, Zsugár Péter (19). Gyoszeny. Fotó: Faragó József

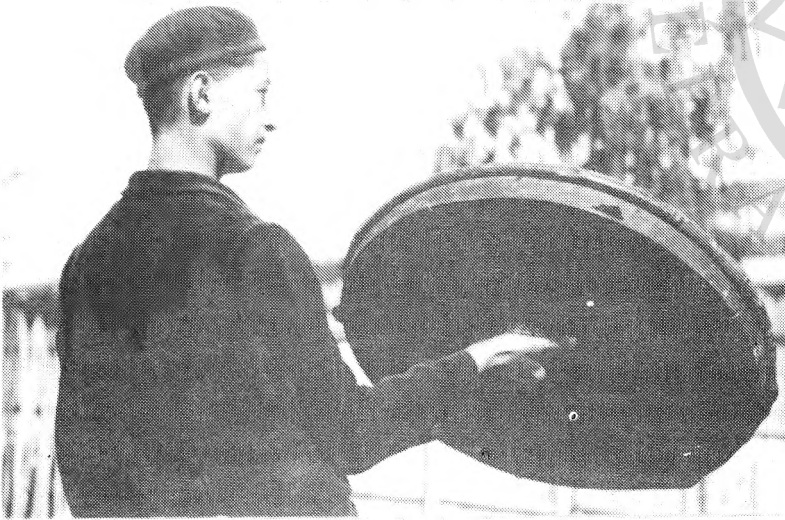

A dob verése, Zsugár Ferenc (16). Gyoszeny. Fotó: Faragó József

Az uráló dab alulnézetből Gyoszény. Fotó: Faragó József

A dob tartása, Benedek Ferenc (19). Fotó: Faragó József

közepe mindkettőből kivájható legyen. Előbb fejszével faragják le mind a domborúját, mind a közepét, amíg egyenes, lapos deszkát nem nyernek. Ezt a fejszével tovább-tovább vékonyítják, majd gyaluval simítják, amíg eléri a kívánt formát: vastagsága kb. 1 cm, szélessége 8–12 cm, hosszúsága pedig a bőr nagyságától függ, amelyet majd ráfeszítenek; ennek megfelelően a kész káva átmérője 50 cm-től 75–80 cm-ig változik.

Következik a káva kiszárítása. Valahol kinn tüzet gyújtanak s a kávét föléje tartva kb. negyed óráig mozgatják-forgatják, hogy nedvessége kiszáradjon és hajlítható legyen. Közben-közben egy szekerkeréken vagy valamilyen más kerek tárgyon hajlítgatják-szoktatják, majd ismét melegítik, amíg sikerül kereken körbehajlítani. Ekkor két végét 10–12 cm hosszúságban egymásra illesztik, majd kívülről szegekkel összeszegezik, a szegek végét pedig belül visszahajlítják.

Ezután a káva alsó szélén a *szármák*²⁸ számára egymással szembe két-két, összesen négy kis lyukat fúrnak; az első lyuk mindig oda kerül, ahol a káva két vége össze van szegezve, hogy a szegezést a drót is erősítse. Egy erős, vastag drótot átdugnak a két szemben lévő lyukon, két végét kívülről visszahajlítják és *lesírítik*, vagyis belül a dróthoz hozzácsavarva rögzítik. Ugyanígy dugnak drótot a másik két szemben lévő lyukba is, miáltal a két drót a dob közepén egymást keresztezi (3. fénykép).

A drótok rögzítése előtt pléhből kerek vagy négyszögű kis *zurgókat* (zörgőket) vágnak, közepüket kilyukasztják és a káván belül a drótokra húzzák. Egy-egy drót két végére 4–4, összesen 16 zurgó kerül. A drótok végén, a kávéhoz közel vékonyabb drótcsavarások szabályozzák, hogy a zurgók mozoghassanak, de középre ne csússzanak. A drótok számára fűrt lyukak egymástól való távolságának középpontjába, ugyancsak a káva alján négy 3–4 cm-nyi hosszúságú nyílást vésnek. Ezekbe egy-egy szeggel három-négy nagyobb, középen szintén kilyukasztott zurgót rögzítenek. A zurgók minden dobütésre összeverődnek és zörgő hangot adnak.

A két drót kereszteződésére valamilyen *foncot* (rongyot) csavarnak, és zsineggel összszereősítik, hogy a dob tartása közben tenyerüket ne sértse (3–4 fénykép).

A *sierk*²⁹ anyaga megfelelő hosszúságú, kétujjnyi vastagságú mogyorófapálca. Egyik oldalát addig faragják, amíg a bele kiesik; a másik oldala megmarad hajával együtt domborúnak. A kávéhoz hasonlóan melegítik és hajlítják, amíg kialakul belőle a kávéra illő szoros karika; domború felével kifele egymásra helyezett két végét előbb összedrótozzák, majd összeszegezik.

A kávéra feszítendő *bőr* lehet **borjú-, keske-, joha-** vagy **kusabőr**; sózott nem lehet, mert *lágy időben meglágyul*. Nyúzás után fölösleges részeit levagdallják, majd egy olyan fa- vagy fémedénybe helyezik, amelyet utóbb a szaga miatt eldobnak. Annyi *gyenge meleg* vizet öntenek rá, amennyi ellepi; a melegebb víztől *megégne*. Szitával addig szitálják rá a hamut, amíg *tapicskos* keverék lesz belőle. Az edényt három-öt napon át a házban, tehát meleg helyen tartják, a bőrt mindennap megforgatják benne, közben próbálgatják, hogy a szórét mikor lehet könnyen kitépni. Ekkor kivesszik, fölterítik, és vagy egy kés fokával, vagy valamilyen hasonló tárggyal, de nem élessel, a szórt borotváló mozdulatokkal letisztítják róla. Hideg vízben kiöblögetik, körbevágva megadják neki a szükséges méretet és formát, majd ismét fölterítik, hogy szikkadjon.

Szikkadás után a volt szőrös felével lefelé az asztalra terítik, ráhelyezik az abroncsot és az abroncson kívüli részeit az abroncs fölött körben visszahajtják, széleit meglyuggatják és a lyukakon átfűzött zsineggel erősen összehúzzák, hogy minél feszesebben álljon. Ezután az abroncsot a drótokkal ellentétes oldalon, az összehúzott bőrral befelé ráhelyezik a kávéra, és mint a kádárok a cseberre a ráfot, egy deszkavég beiktatásával, kalapáccsal körbe-körbe erőteljesen ráverik a kávéra, hogy a bőr minél jobban megfeszüljön. Ha elég feszes, apró szegekkel egymástól 5–8 cm távolságban az abroncsra rászegezik. Így készen akasztják a kályha fölé a melegbe, ahol egy-két nap alatt egészen kiszárad. Ezután fölfordítják, és belül mind a bőrvégeket összehúzó zsineget, mind a bőrvégeket a kávéig levagdallják.

Ha kipróbáláskor úgy találják, hogy nem *zúg* eléggé, egy-két napra langyos vizet töltenek belé, majd az abroncsot leveszik, körben a szegeket kihúzzák és a bőrt tovább húzva-feszítve ismét körbeszegezik.

Urálás előtt a dobot kissé a kályha fölött melegítik, hogy szikkadjon és feszüljön, mert akkor jobban szól.

A két dobverő eszköz neve *masuka* vagy *mäsuka*.³⁰ Hosszuk 30–35 cm juharfából, de még inkább *zadókfából* (hársfából) faragják vagy esztergályozzák, végükön kis bunkóval.

A gyoszényi urálás kissé figyelmesebb vizsgálata elvezetett egyik legarchaikusabb népszokásunkhoz: ahhoz a moldvai csángó hejgetéshez, amelynek emlékét mindössze neve őrizte meg négy faluban, szövegét pedig három töredék egyetlen faluból. Elvezetett továbbá az uráláshoz, amely magyarul ma már mindössze egyetlen faluban folyik, köszöntőjét pedig mindössze nyolc változatban jegyeztük le. A magyar folklórkutatás történetében bizonyára még sohasem adódott, hogy népi kultúránknak egy

olyan ritka emlékcsoportjára találunk, amelynek összeszámlálására kezünk ujjai részint túlságosan sokak, részint bőven elegendők. Egy ilyen példátlan helyzetben unalmas volna még egyszer feladatainkra utalnom, szólaljon hát meg ezúttal a költő Kányádi Sándor *Noé bárkája felé* című versével: „Be kell hordanunk, hajtunk mindent, / a szavakat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint. / Semmi sem fölösleges.”

Őszentendi éneklés

Őszentendő estéjén, esti harangszó után a leányok 10–12 évtől férjhezmenetelig néha egyenként, de általában rokonság, szomszédság, barátság alapján kettőtől hatig terjedő csoportokban énekelni indulnak.

Az éneklőssek, zéneklőssek válogatás nélkül minden házba bemennek, ahol a fogadás jeléül a kaput nyitva találják. Az ablak alatt megállanak és megkérdezik: *Énekelyük-e meg?* Bentről válaszolnak: *Igen, énekelyetek.* Erre román vagy magyar nyelven, ritkán akordeonkísérettel eléneklik valamelyik egyházi, karácsonyi vagy újévi ének több versszakát, majd utána mondják akár románul: *Trăiți la mulți ani* („Sok évig éljenek”), akár magyarul: *Száll(j) le szikra.* A „szikra” itt szerintük csillagot jelent, de a szó-lás magyarázata nem ismerik.

Folytatólag mindenik éneklő hangosan egy-egy mondókát mond. Ezek között vannak vallásos jellegűek:

Áldja meg az Isten a házigazdáját,
Gyermekeivel együtt házi gazdasszonyát,
Hogy vígan várhassuk újesztendő napját.
*

Áldja meg az Isten e háznak gazdáját,
Gyermekeivel együtt házi gazdasszonyát,
Hogy várhassuk vígan a kised Jézuskát,
Szent Józseppel együtt s a szép Szűz Máriát.
*

Újesztendőt adott neked az egeknek ura,
Szerencsével, nagy bőséggel élted menjen jóra.
Sok búzád és borod legyen,
Szegénység hozzád ne térjen,
Istent dicsérjétek,
Áldását vegyétek.

További néhány versike adománygyűjtő jellegű:

Látom, asszonomnak pisojog a szeme,
Az innetső keze kutorász a zsebbe,
Talán Isten adja: pénz akad kezébe,
Hogy az éneklőköt kifizesse vélle.

*

Én kis féreg,
Hol betérek,
Kolbászt kérek.
Ha nem adnak:
Visszatérek.

*

Én nem ettem egyebet,
Csak vad erdei meggyet,
Bort sem ittam többet,
Csak két kupát, négyet,
Jaj de most bévágnék
Vaj kilencvennégyet.

*

Ha nem adnak perecet,
Felrontom az ereszet.

Végül egy tréfás mondóka:

Ideki a hegybe felnőtt komlókóró,
Tudom, a gádzából nem lesz királybíró.

A háziak megköszönik: *Nagyot nőjete!* – és az ajtón át az urálás kalácsnál kisebb kalácsot, ritkán némi pénzt nyújtanak ki nekik. Ők a kalácsokat tarisznyába gyűjtik, és a végén egyenlően elosztják. Némelykor behívják őket, s a nagyobbakat esetleg borral is megkínálják.

A leányok az ajándék átvétele után ismét egy román vagy magyar kárácsonyi, újévi énekkel búcsúznak el a háztól.

Az éneklés éjfélig tart; akkor abbahagyják és hazamennek. Addig a falu mindenik sarkából hallani a cérnavékony leányhangokat.

Újlesztendei szerelmi jóslás

Éjfélkor a nagyleányok félkörben kilenc tükröt állítanak maguk elé az asztalra, egyet pedig a hátuk mögé. A félkör középpontjába egy égő

gyertyát helyeznek és sorban a tükrökbe nézve, valamelyikben meglátják jövődöbeliük arcát.

Ugyancsak éjfél után vagy hajnalban kimennek a disznópajtához, kezükkel megdöngetik a pajtát és ezt mondják:

Huj ebbe az esztendőbe,
Huj a másikba,
Huj a harmadikba! ...

Addig folytatják, amíg a disznó *hurrant*; amelyik esztendőnél hurrant, abban fognak férjhez menni.

Nincs újévhez kötve a férjtudakolás egy másik hagyománya. A nagyleány az esztendő bármelyik szombatján este elvégzi szokásos mosakodását és fésülködését, de ettől kezdve másnap reggelig egy szót sem szabad szólnia. Ami haja a fésű fogai közt marad, azt kiszedi és egy kis gombolyagot formál belőle. Kimegy a ház mögé, övét leoldja, a földre teríti, a hajgombolyagot meg a fésűt ráhelyezi, az övbe belecsavarja, majd kicsavarja. A be-kicsavarást egymás után háromszor ismétli, utána bemegy a házba és lefekszik.

Ugyanezt még három következő szombat este ismételve, a negyedik szombat éjszakája megálmodja jövődöbelijét.

Az ismerősök közül a 42 éves Patrás Jánosné próbálkozott annak idején ezzel, és megálmodta, hogy jövődö férje *egy virágos kerteskibe kacagatt nekije*.

Azt tartják, hogy akit gyermekkorában seprűvel vernek meg, az nem megy férjhez, illetőleg nem házasodik meg.

Újesztendei hagymanaptár

Éjfélkor egy fej hagyma legkülső burkából tizenkét egyforma cikket vágnak, mindenikbe egyformán sót tesznek, és sorban a kemence tetejére, a melegbe rakják. Reggel a só megolvadásának mennyiségéből vélnek arra következtetni, hogy az év melyik hónapja milyen száraz vagy esős, nedves lesz.

Újlesztendei búzahintés

Újlesztendő reggelén, a délelőtti harangozásig, a fiú- és leánygyermek vegyesen három-négy évtől tíz-tizenkettőig néha egymagukban, de inkább ötös-hatos csoportokban elindulnak *búzahinteni*. Ők a *búzahintők*.

Mindenüvé bemennek, ahol a kaput nyitva találják. A házba lépve dicsértességgel köszönnek, majd a zsebükbe vagy egy kis zacskóba markolva a gabonaszemeket (lehet tisztán búza, zab vagy kukorica, de lehet keverve is) széjjelszórják a ház földjén, miközben ezt mondják: *Adjan Isten büő búzát, büő áldást, szerencsiét e házikba*, vagy: *Adjan Isten büő búzát, szerencsiét e házikba, áldást a mezejikre*. A háziak megköszönik: *Nagyat nőjete*, majd a gyermekeknek az éneklő leányokénál is kisebb kalácsot, diót, aszalt szilvát adnak, amit ők tarisznyájukba gyűjtenek. Távozáskor elköszönnek: *Istennek hagyjuk kijeteket*.

Azt tartják, hogy ha a búzahintők közt leány lép be elsőnek a házba, a gazdaság báránya tavasszal *nyőstény* lesz; ha fiú, akkor *berbécs* lesz.

Szakirodalom

- ADĂSCĂLIŢEI, Vasile
1987 *Istoria unui obicei. Pluguşorul*. Iaşi.
- DEMÉNY István Pál
1994 *A hejgetés meg a sámánének*. Néprajzi Látóhatár III. 1–2 sz. 135–150.
- FARAGÓ József
1972 *A mai moldvai csángómagyar folklórgyűjtés*. Igaz Szó XX. 1. sz. 109–114.
1992 *A moldvai csángómagyar folklórgyűjtés – egykor és ma*. Forrás XXIV. 1. sz. 56–60.
1995 *Baka András legendameséiből*. In: (Barna Gábor szerk.) *Vallásos népelet a Kárpát-medencében*. Budapest. 44–63.
- GÁLFFY Mózés – MÁRTON Gyula – SZABÓ T. Attila (szerk.)
1991 *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I*. Budapest.
- KALLÓS Zoltán
1958 *Hejgetés Moldvában*. Néprajzi Közlemények III. 1–2. sz. 40–50.
1968 *Hejgetés Moldvában*. Művelődés XXI. 12. sz. 42–43.
- KRIZA János (szerk.)
1863 *Vadrózsák*. Székely népköltési gyűjtemény I. Kolozsvár.
- B. LÓRINCZY Éva (főszerk.)
1979 *Új Magyar Tájszótár I*. Budapest.
- MÁRTON Gyula
1972 *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Bukarest.
- PÉTERBENCZE Anikó
1994 *Közösségi alkalmak és táncok Bákó környékén*. Néprajzi Látóhatár III. 1–2. sz. 189–203.

- POP, Dumitru
1989 *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*. Cluj-Napoca.
- POZSONY Ferenc
1994 *Moldvai magyar lakodalmi szokások*. Néprajzi látóhatár III. 1–2. sz. 151–166.
- SERES András
1994 *Moldvai magyar lakodalmi szokások*. Néprajzi látóhatár III. 1–2. sz. 89–114.
- SERES András – SZABÓ Csaba
é. n. *Csángómagyar daloskönyv*. Moldva 1972–1988. Budapest.
- VERESS Sándor
1989 *Moldvai gyűjtés*. Szerk. Berlász Melinda és Szalay Olga. MNGy XVI. Budapest.
- WICHMANN Györgyné
1907 *A moldvai csángók szokásaiból (Szabófalváról)*. Ethnographia XVIII. 289–294.

Jegyzetek

1. Veress 1989. 7–8. Bővebben helyszíni naplójegyzeteiben, uo. 297–320.
2. Helységekre és műfajokra bontva I. Faragó József 1972. Újabbban uo. 1992.
3. Néhány moldvai falu ingadozó magyar névváltozata közül a Szabó T. Attila nevével fémjelzett kolozsvári nyelvjáraskutató iskola névváltozatait használom: Gálffy–Márton–Szabó T. 1991. I. 8. Kívánatos volna egy minden helységnévre kiterjedő egységesítés, mert ahány gyűjtő és ahány helynévszótár, az mind más-más változatot használ.
4. Bővebben Faragó 1995.
5. Wichmann 1907. 289–290.
6. Kallós 1958. és 1968.
7. Péterbencze 1994. 190.
8. B. Lőrinczy 1988. II. 912.
9. Pozsony 1994. 151.
10. Szótári feldolgozása: Márton 1972. 573.
11. Román **căldărar**: üstfoltozó. Ebben a formában szótározatlan román kölcsönszó. Alapszavának: **căldare**: üst, csángómagyar változatairól és elterjedéséről Márton 1972. 350–351.
12. Péterbencze 1994. 191.
13. **Hájtok**: gyertek, román **hai**: gyere. Csángómagyar változatairól és elterjedéséről Márton 1972. 318.
14. **Dobozsár**: dobos, román **tobășar**. Szótározatlan román kölcsönszó.
15. Pénztáros, román **casier**. Moldvából csak alapszava **casă**: pénztár van szótározva: Márton 1972. 346.
16. Wichmann 1907. 289.
17. Kallós 1958. 49–50.
18. Kriza 1863. 384.
19. Seres 1994. 111.
20. Legutóbb I. Demény 1994, a további szakirodalommal.
21. Wichmann 1907. 289.

22. Kallós 1958. 41.
23. Kallós 1958. 41–48. és 1968.
24. Seres–Szabó é. n. 68–69.
25. Kallós 1968. 42.
26. Demény 1994. 137–138.
27. Adáscáliței 1987. 23. (A román szokás újabb monografikus összefoglalása: Pop 1989. 25–131.)
28. **Szârma**: drót, román **sârmă**. Csángómagyar változatairól és elterjedéséről Márton 1972. 532.
29. **Sierk**: abroncs, román **cerc**. Csángómagyar változatairól és elterjedéséről Márton 1972. 245.
30. **Masuka, mășuca**: bunkó, román **măciucă**. Csángómagyar változatairól és elterjedéséről Márton 1972. 402.

